

ارتقا کیفیت فضاهای شهری با رویکرد شهرسازی تاکتیکی

مهشید حاجی مقصودی^۱

۱- کارشناس ارشد طراحی شهری، mahshidhajimaghsoudi79@gmail.com

خلاصه

فضاهای شهری بستری هستند که رفتار و فعالیت‌های انسانی و اجتماعی در آن‌ها شکل گرفته و روابط فرهنگی انسان‌ها و گروه‌های اجتماعی با یکدیگر برقرار می‌شود. فضاهای شهری در واقع صحنه وقوع فعالیت‌های عمومی و زنده شهری هستند، بنابراین پارک‌ها، خیابان‌ها، میداين یک شهر عناصر اصلی فضاهای شهری هستند، در همین راستا شهرسازی تاکتیکی در پی تحقق کنشگری فعال شهروندان در بازیابی و بازطراحی فضاهای شهری کوچک مقیاس و زود بازده و ارتقای حس تعلق مردم به محیط‌های شهری است. هدف از این پژوهش شناسایی مولفه‌های کیفیت فضای شهری، ارتقاء آن‌ها در راستای بهبود عملکرد فضاها؛ از طرف دیگر شناسایی رویکرد تاکتیکی و شاخص‌های حاضر برای اجرا در فضاهای شهری است. روش پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی، مطالعه مقالات ملی و بین‌المللی، کتاب‌ها و پایان‌نامه‌ها، مطالعات میدانی و ارزیابی پروژه‌های انجام شده توسط این رویکرد است. نتایج حاصل از این است که مولفه‌های کیفیت فضای شهری عبارت است از: نور، رنگ، عرض پیاده، تجهیزات مبلمان، عوامل زیست محیطی است که به وسیله رویکرد تاکتیکی، که عوامل خرد مقیاس، زود بازده و همراه با نظر و مشارکت مردمی همراه است.

کلمات کلیدی: ارتقای کیفیت فضای شهری، شهرسازی تاکتیکی، فضای شهری، تعاملات اجتماعی.

۱. مقدمه

در طی دهه‌های اخیر همزمان با همه‌گیری مشکلات در شهرها به ویژه در کلان‌شهرها، مفاهیمی چون «افزایش کیفیت فضاهای شهری» در ابعاد متنوع اجتماعی، کالبدی و اقتصادی در جهت تقابل با این مشکلات مطرح شده‌اند. در حال حاضر، هدف مهم اجرای طرح‌ها و برنامه‌های مختلف شهری، همگی در جهت ارتقا کیفیت محیط و فضاهای شهری است و پرداختن به فضاهای شهری و استفاده از توانمندی‌های آن‌ها از جمله ابزارهای مهم ارتقاء کیفیت محیط تلقی می‌شود. براساس پژوهش‌های حاضر «میان فضاهای شهری و نحوه استفاده از آن‌ها و کیفیت محیط، ارتباط معنا داری وجود دارد. آنچه در تعریف کیفیت محیط مورد توجه است، ارتباط متقابل آن با محیط موثر است.

۲. بیان مسئله

فضاهای شهری که به عنوان عمومی‌ترین فضاهای باز شهری می‌تواند کانون بستر و بروز حیات مدنی و شهرگرایی باشد با وجود سادگی ناشناخته است، با این حال موضوع فضای شهری را می‌توان چنین تعریف کرد: فضای شهری یکی از عناصر ساخت فضایی شهر است که همواره با تاریخ یک ملت که در ادوار مختلف به وجود می‌آید شکل می‌گیرد و دگرگون می‌شود. این عنصر که فعالیت‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی همواره در آن جریان داشته همیشه در قلب تاریخ شهر می‌تپیده و سرگذشت شهر را رقم می‌زده است و همیشه به عنوان یکی از عناصر اصلی در ساختار شهر اهمیت داشته است. کیفیت محیط آن چیزی است که محیط بوسیله آن نمود پیدا می‌کند و ادراک می‌شود و چون ادراک نیازمند آگاهی و برخورد با محیط است بنابراین آنچه مدنظر است محیط موثر می‌باشد، محیطی که با ویژگی‌های خاص خود مورد توجه بوده و تأثیرات آن بر حاضرین و ناظرین برقرار است.

فضاهای سبز اصلی‌ترین فضاهای باز شهری هستند که باعث ایجاد بستر و کانون بروز حیات مدنی می‌شوند. امروزه کاهش شاخص‌های کیفی در فضاهای عمومی شهری یکی از مشکلاتی است که شهرهای امروز با آن روبه‌رو هستند، که این امر می‌تواند تأثیر بسزایی بر کیفیت زندگی، روابط اجتماعی، ... و درنهایت بر عملکرد فضا داشته باشد. منظور از فضای شهری، فضای باز موجود در شهر است که میان اعیان موجود در شهر قرار دارد، فضای باز احاطه شده توسط ساختمان‌ها و کالبد موجود در شهر که فرم آن بوسیله عناصر مصنوع محیط بر آن یا عناصر مصنوع واقع در آن تعیین می‌شود. برنامه ریزان شهری و مدیران اغلب سرگرم ساخت محیط‌های شهری با مقیاس بزرگ هستند که نیاز به سرمایه‌گذاری قابل توجهی از نظر زمانی، سیاسی و اجتماعی و مالی دارند علاوه بر این بازده و سود اقتصادی و اجتماعی در این قبیل پروژه‌ها، غیرقابل تضمین است. آنچه در این بین مشهود است این است که ایجاد جذابیت در فضاهای عمومی، طراحی و ساخت فضاهای شهری که بتوانند نقش فضاهای مطلوب و سرزنده با ویژگی‌های مورد نیاز شهروندان را برای آن‌ها ایجاد کنند، نیازمند اندیشه‌ها و رویکردهایی است که تاکنون نادیده گرفته شده و یا کمتر مورد توجه قرار گرفته است. رویکردهایی که به سادگی می‌توانند مشکلات و ضعف‌هایی که شاید برای سال‌ها در محله‌ها وجود داشته را در مقیاس‌های کوچک و در کمترین زمان رفع کنند. بنابراین بزرگ مقیاس بودن، عدم اجرای به موقع پروژه‌های شهری و غیر کارآمد بودن آن‌ها، همچنین پرداخت هزینه‌های سنگین اجتماعی و اقتصادی در این زمینه، موجب می‌شود تا نیاز به رویکردهای نوینی نظیر شهرسازی تاکتیکی در شهرهای امروز احساس شود؛ رویکردی که می‌تواند پاسخگوی بسیاری از مشکلات با ساده‌ترین راه حل‌ها باشد.

۳. اهمیت موضوع پژوهش

ارتقا کیفیت فضاها در شهر با استفاده از رویکرد شهرسازی تاکتیکی بسیار می‌تواند موثر در ارتقا فضاهای شهری و انسان با محیط اطراف خود باشد. بررسی و شناسایی و به کارگیری مولفه‌هایی مانند: استفاده از رنگ، طراحی‌های نوآورانه در عناصر موجود در محیط، استفاده از نور، آب، تنوع در کف‌پوش‌ها، ... همواره می‌تواند در ارتقا کیفیت آن فضا تأثیر بسزایی داشته باشد و همچنین روحیات و عواطف مختلف انسان را تحت تأثیر گذارد و حس حضور پذیری را در انسان تقویت کند. هدف از این است که با توجه به شناسایی وضع موجود بهترین ارائه و طرح که مناسب با بستر محیط است با رویکرد شهرسازی تاکتیکی ارائه و طراحی شود که منجر به کاهش جرم و جنایت، افزایش امنیت و بالا بردن حضور پذیری مردم در فضا و در راستای آن‌ها ارتقا مولفه‌های کیفیت فضای شهری صورت گیرد.

۴. اهداف

ارتقا کیفیت فضایی از طریق طراحی شهری در راستای ایجاد محیطی امن، خلاق و سالم برای شهروندان با رویکرد تاکتیکی. تعیین معیارها و شاخص‌های کیفیت فضاهای شهری، تقویت و توسعه فضاها.

۵. سوالات

مولفه‌های موثر در ارتقا کیفیت فضاهای شهری چیست؟
سیاست‌های پیشنهادی برای ارتقا کیفیت فضاهای شهری با رویکرد شهرسازی تاکتیکال چیست؟

۶. روش تحقیق

در این مقاله استفاده حاکم از روش‌های گوناگون روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی بوده است. در بخش مطالعات مبانی نظری و پیشینه تحقیق، جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، مقالات، کتاب‌ها بوده است.

۷. مبانی نظری

۷.۱. کیفیت

کیفیت واژه‌ای است که در تمام رشته‌ها اعم از: علمی صنعتی به شکل شهودی (درون ذهنی) درک، هنری، که به صورت مداوم در گفت و گوهای حوزه‌های گفته شده استفاده می‌شود [گلکار، ۱۳۷۹: ۵]. کیفیت یک فضای شهری از برآیند مولفه‌هایی حاصل می‌شود که با شناسایی کارکردها و تاثیرات مناسب هر یک از آن‌ها بر فضا می‌توان راهکارهایی را برای بهبود کیفیت فضاهای شهری ارائه داد. ارزیابی کیفیت محیط با توجه به این که از چه شاخصی استفاده می‌شود روش‌های مختلفی را در بر می‌گیرد. از اوایل دهه ۱۹۶۰ با گسترده شدن بحران‌های شهری، یک آگاهی عمومی نسبت به مشکلات محیطی و نزول کیفیت محیط شهرها در مقیاس شهر و محله بوجود آمد. [ارازقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۳]

۷.۲. مفهوم فضای شهری

شهر مجموعه‌ای فرهنگی-کالبدی است که بر آای نیازها، فعالیت‌ها و رفتارهای ساکنین آن شکل گرفته است. انسان‌ها بسته به نیازهای فردی یا گروهی خود فعالیت کرده و الگوهای رفتاری خاص خود را عرضه می‌کنند. شهر و فضاهای مختلف آن بستر یا ظرفی هستند برای اینگونه اتفاقات. بالتبع فضاها و خصوصیات آن‌ها وابستگی شدیدی به نحوه فعالیت و الگوهای رفتاری استفاده کننده‌گان آن‌ها دارد. البته این بدان معنا نیست که این رابطه یک‌طرفه است. همانطور که فضاها آیین تمام‌نمای فعالیت‌ها و الگوهای رفتاری یک جامعه می‌باشند، از سوی دیگر فضاها بر فعالیت‌ها و رفتارهای ساکنین تاثیر شدیدی می‌گذارند. در میان انواع فضاهای باز و بسته عمومی، فضاهای باز عمومی، دارای اهمیت ویژه‌ای از دیدگاه حیات جمعی شهروندان هستند، در حالی که فضاهای بسته عمومی، دارای انطباط یا به عبارت بهتر محدودیت‌های خاصی به لحاظ زمانی، اندازه و ... برای پذیرش شهروندان می‌باشند، فضاهای باز عمومی در همه وقت بیشترین امکانات بالفعل و بالقوه را برای

حضور شهروندان دارند. یادآوری این نکته ضروری است که امروزه بیشتر مجموعه‌های شهری بی‌شکل و ضد فضا هستند و در آن‌ها فضاهایی غیر قابل استفاده و رها و فراموش شده به چشم می‌خورد که فضاهای گمشده نامیده می‌شوند.

۷.۳. کیفیت فضاهای شهری

راب کریر (۱۳۸۶)، اگر بخواهیم مفهوم فضای شهری را بدون تحمیل معیارهای زیباشناختی بیان کنیم، ناگزیریم از فضاهای بین ساختمان‌ها یاد کنیم که از نظر هندسی با عناصر گوناگون محصور می‌شود و فقط وضوح ویژگی‌های هندسی و کیفیت‌های زیباشناختی آن است که به ما اجازه می‌دهد، آگاهانه فضای باز بیرونی را فضای شهری تلقی کنیم. زوکر، فضای شهری را ساختاری سازمان یافته، آراسته و واجد نظم می‌داند که فعالیت‌های انسانی را در خود جای می‌دهد و از اصول و قواعد خاصی پیروی می‌کند. مازلو، بر این اعتقاد است که با تامین نیازهای انسانی می‌توان تا حد زیادی کیفیت فضاهای شهری را ارتقا بخشید. مولفه‌هایی که او با رویکرد روانشناسانه مطرح می‌کند، شامل: نیازهای فیزیولوژیک، نیاز به عزت و اعتماد به نفس، نیاز به ایمنی و امنیت، نیازهای شناختی - زیباشناختی، نیاز به وابستگی احساس تعلق و نیاز به تحقق خویش و خودشکوفایی می‌باشد، که تامین هر کدام از این نیازها از ضرورت‌های محیطی محسوب می‌شود. همچنین متیوکر مونا در کتابی با عنوان «مکان‌های عمومی - فضاهای شهری»، کیفیات تأثیر گذار بر فضاهای شهری را به هفت دسته تقسیم کرده است که عبارتند از: دسترسی، سخت فضا و نرم فضا، فضای همگانی، ایمنی و امنیت، منظر شهری، اختلاط و تراکم، همه شمول بودن و مدیریت زمانی فضا. کوین لینچ با انتشار کتاب "تئوری شکل خوب شهر" در سال ۱۹۸۱ حصول کیفیت مناسب طراحی شهری و به تبع آن ارتقای کیفیت زندگی شهری را در گرو پنج معیار اعلان می‌دارد:

سرزندگی: به مفهوم امکان بقای زیست شناختی و جامعه شناختی انسان در محیط شهر. معنی (حس): به معنی نقش انگیزی ذهنی و معنادار بودن مکان‌های شهری. سازگاری: به منظور انطباق فرم شهری با فعالیت‌های گوناگون و مدارهای رفتاری. دسترسی: به مفهوم سهولت نفوذ فیزیکی به بخش‌های مختلف بافت شهری. کنترل و نظارت: به مفهوم فراهم بودن امکان انتخاب و مداخله شهروندان در امور مرتبط با مدیریت و استفاده از عرصه همگانی.

۷.۳.۱. تأثیر رنگ و نور در ارتقاء کیفیت فضاهای شهری

توجه به مسئله رنگ در فضاهای شهری و به کارگیری صحیح از متخصصان این عرصه در امور برنامه‌ریزی و طراحی شهری، به عنوان گامی مؤثر در زمینه بهبود کیفیت زندگی مطرح است. رنگ با زندگی انسان مدرن پیوند عمیقی یافته تا جایی که شاید به راستی نمی‌توان جهان بدون رنگ را تصور نمود. از طرفی بدون وجود نور، رنگ دیده نمی‌شود و بدون وجود جسم رنگپذیر، رنگ بی‌معنا خواهد بود، از این تعریف مشخص می‌شود نور، بافت و فرم سه عامل هستند که در چیست رنگ اهمیت دارند و عناصری جداناپذیر از رنگ هستند. [حاتمی خانقاهی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۷-۴۸]^۲

جدول ۱- دیدگاه‌های برخی از نظریه پردازان در مورد به نور و رنگ در فضای شهری

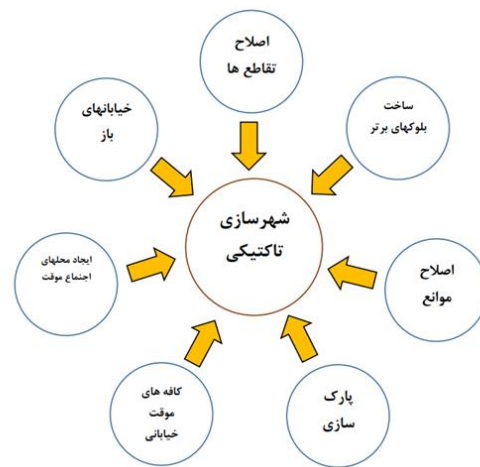
نام	سال	عنوان	توضیح
ناستوم	۲۰۱۱	منظر شهری: جوهر و ادراک	یکی از ابعاد کالبدی و تمیز دهنده منظر قسمت‌های مختلف شهر و جداسازی مکان‌های شهری، کیفیت و چگونگی به کارگیری رنگ اجزای سازنده فضا است.
شامین و ایلن	۲۰۰۹	چشم انداز برنامه ریزی شهر رنگی: مطالعه معماری رنگی موسسه فناوری کارلسکرونا	منظر رنگی عبارت است از مجموعه‌های رنگ‌های به کار گرفته شده در کالبد فضاهای شهری که از سوی شهروندان ادراک می‌شود.
کرودر	۲۰۰۳	مدارس و بازسازی مناطق	برای تشخیص موقعیت هر چیزی در فضا، دیدن یکی تصویر تاریک و روشن از آن نیز کفایت می‌کند، اما برای تشخیص تمایزها با محدودیت‌های فراوان روبرو خواهیم بود. بدین خاطر تشخیص رنگ‌ها، مهم‌ترین وسیله تمایز میان اشیا می‌شود.
درگاهی و همکاران	۱۳۹۴	تدوین ضبط و مقررات و طراحی نورپردازی به وسیله جهت GIS نرم‌افزار ساماندهی سیمای شبانه فضاهای شهری	نور با استفاده از نبوغ معمارانه و توجه به سه عامل زیبایی‌شناسی، مفهومی و معنایی و نمادین، جهت تعریف مجدد فضاهای شهری مورد استفاده قرار می‌گیرد که آن را نورپردازی می‌نامیم.
توسلی و بنیادی	۱۳۸۶	فضاهای شهری و جایگاه آن در زندگی و سیمای شهری	بیشترین تاثیر رنگی در سیمای شهر، شامل نماها و فضای سبز است و با تغییر هر یک از این عناصر می‌توان فضای رنگی شهر را تغییر داد.
رهنمایی	۱۳۸۲	مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی جغرافیا	منظر شهری عبارت است از ترکیبی از آمیزه‌های فیزیکی، هندسی و طبیعی فضاهای شهری است که بر اساس اصول زیبایی‌شناسی و تناسب رنگ‌ها با رعایت کاربری فضا و استفاده از ذوق و هنر معماری به وجود می‌آید.

حاتمی خانقاهی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۷.

۷.۴. رویکرد تاکتیکی

شهرسازی تاکتیکی بر اساس یک رویکرد تکرارشونده پایین به بالا رخ می‌دهد تا فرصتی برای ترویج تجارب شهری جدید، تخصیص منابع، حفظ محیط زیست شهر و دموکراتیزه کردن نحوه استفاده از منابع شهری در بستر مشارکت اجتماعی جامعه مدنی ایجاد نماید. شهرسازی تاکتیکی یک اصطلاح وسیع است که به یک تاکتیک خاص اشاره نمی‌کند بلکه هر مداخله‌ای که به حل مسائل روزمره محلات شهری کمک می‌کند در زمره این تاکتیک‌ها قرار می‌گیرد و تاکتیک‌ها با توجه به اهداف خود و در قالب مداخلات بصری در راستای باززنده سازی مکان و احیای منظر برای گفتگو صورت می‌گیرند. به

طور کلی، شهرسازی تاکتیکال را می‌توان رهیافت نوینی تعریف کرد که پایه و اساس آن مشارکت مردم است و استفاده از پروژه‌های کوتاه مدت و زودبازده از ویژگی‌های مهم آن می‌باشد. شهرسازی تاکتیکال نیاز به در نظر گرفتن بعضی از اصول طراحی دارد تا بتواند فضاهای عمومی پر جنب و جوش و پویا را ایجاد کند. [زارع و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳۸].^۴ شهرسازی تاکتیکال توسط طیف وسیعی از افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد که دربرگیرنده دولت، صاحبان مشاغل و سازمان‌های غیرانتفاعی، گروه‌های شهروندان و اشخاص حقیقی است. قابل ذکر است که این اقدامات در دامنه، اندازه، بودجه و پشتیبانی با یکدیگر تفاوت دارند. این اقدامات طیف گسترده‌ای دارند و معمولاً به عنوان شهرسازی گوریلا شهرسازی پاپ آپ شهرسازی متکی به فرد صورت می‌گیرد. [فلاح، ۱۳۷۹: ۲-۳]^۵

شکل ۱- تکنیک‌های مختلف شهرسازی تاکتیکال

۷.۴.۱. مزایای شهرسازی تاکتیکال

فواید و پیامدهای شهرسازی تاکتیکال برای حوزه دانش و حرفه شهرسازی را شاید بتوان در دو وجه سلبی و ایجابی دنبال کرد. همانگونه که در بیان مسئله نیز شرح داده شد، ظهور و بروز این رویکرد نوعی اعتراض و واکنش به روندهای فرسایشی و بروکراتیک در شهرسازی و نیز رویکردهای غیرمردمی در شهرسازی نئولیبرال بوده است. به گفته فین (۲۰۱۴) این نوع شهرسازی، نوعی شورش نرم در برابر وضع موجود برنامه‌ریزی است که به نظر می‌رسد فاقد خلاقیت، انعطاف‌پذیری و تخیل است. بخشی از مزایای شهرسازی تاکتیکال را می‌توان در حوزه اجرا و تحقق‌پذیری دسته‌بندی کرد. یاسین معتقد است استفاده موقت از فضا، در مقیاس محلی، با روشی سریع و امکان‌پذیر، به عنوان سه مزیت برجسته‌ای است که بیانگر شهرسازی تاکتیکال است. این شیوه شهرسازی را ابزار مناسبی برای تحقق «خلق مکان» در شهرها می‌دانند. دیویس: معتقد است اصلی‌ترین مزیت شهرسازی تاکتیکال مکانسازی است که در صورت موفقیت می‌تواند مقصدی جذاب را به وجود آورد این نوع شهرسازی، ایجاد مکان را از طریق تغییرات کوچک در سطح محلی ایجاد می‌کند. باربر: شهرسازی تاکتیکال را زمینه مناسبی برای خلق و ایجاد آنچه اولدنبورگ مکان سوم می‌نامد و نیز وایت به عنوان زندگی اجتماعی در فضاهای کوچک شهری روایت می‌کند، می‌داند افزایش سرزندگی و نشاط شهری و نیز ایجاد فضاهای شهری پرتحرک‌تر و مردم محورتر از دیگر نتایج تحقق این رویکرد در شهرسازی است. بخش دیگری از پیامدهای مثبت شهرسازی تاکتیکال را در حوزه اجتماعی و فرهنگی می‌تواند گنجاند. [اروستا و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۰]^۶

۷.۵. بررسی نظرات نظریه پردازان

۷.۵.۱. کیفیت فضای شهری

دونالد اپیلارد، جابه جایی از محلی به محل دیگر برای انجام امور روزانه، کار، ملاقات‌های شخصی، محرکی جهت روشن کردن هویت جمعی محیط و فردی. جین جیکوبز، اختلاط در کاربری‌ها و روابط اجتماعی، انعطاف پذیر بودن فضاها، نفوذ پذیری بافت. (خادمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۲).

کوپن لینچ، معنادار بودن مکان، سرزندگی، دسترسی، سازگاری، کنترل و نظارت. به نظر وی فضاهای باز عمومی امکان انگیزش و انتخاب آزاد میان رفتارها، حرکت‌ها و اکتشافات بصری را برای تعداد معنی‌داری از مردم شهر فراهم می‌آورد. در این فضا فرصت آن وجود دارد که برخی مرزهای اجتماعی شکسته شود و برخوردهای از پیش تدوین شنیافته به وقوع بپیوندند و افراد در یک محیط اجتماعی جدید با هم اختلاط یابند. همچنین این فضا می‌تواند محیطی برای رشد خلاقیت به وجود آورنده و محیطی تفریحی و سازنده در یک مجموعه شهری باشد تا زمینه‌ای فراهم سازد که هر انسانی برای درک موقعیت خود به آن نیاز دارد. (خادمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۲). ایان بنتلی، نفوذ پذیری، گوناگونی، خوانایی، تناسبات بصری رنگ، تعلق. متیو کرمونا، دسترسی، اختلاط و تراکم، منظر شهری، ایمنی و امنیت و مدیریت زمانی فضا. (خاک زند و آقا بزرگی، ۱۳۹۳: ۱۳۳-۱۳۴).

لوییز مامفورد، وی به همبستگی اجتماعی و ارتباطات متقابل چهره به چهره، تحرک فکر و اندیشه و اهمیت زیبا شناختی فضاهای شهری تاکید دارد و ارتباط یک جانبه و خود محورهای سودجویانه نفی می‌کند. او معتقد است طراحی شهری قرین بازسازی تمدن است و باید امکان همزیستی و مشارکت را برای زندگی جمعی پدید آورد. بر این اساس با توجه بیش از حد به فضاهای خصوصی مخالف است، زیرا در آن صورت ارزش‌های اجتماعی نادیده گرفته می‌شود و نهایتاً انسان شهری هرچه بیشتر از گذشته منزوی شده و زندگی جمعی در فضاهای شهری کمرنگ می‌شود. (خادمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۱).

۸. پیشنهاد تحقیق

فلاح (۱۳۹۷)، مقاله‌ای تحت عنوان «طراحی شهری نوین با استفاده از اقدامات شهرسازی تاکتیکی، بررسی موردی: محله امجدیه زنجان»، نتایج پژوهش حاکی از آن است که ماهیت این نوع پروژه شهرسازی تاکتیکی، کوچک مقیاس و کم هزینه و زودبازده هستند.^۵

دهقان و همدانی (۱۳۹۷)، مقاله‌ای تحت عنوان «شهرسازی تاکتیکی در جهت توسعه پیاده محور در چهارباغ عباسی اصفهان» به ارائه راهکارهایی بر اساس شهرسازی تاکتیکال در جهت تقویت پیاده را در محدوده مطالعاتی پرداخته است. نتایج پژوهش حاکی از آن می‌باشد که شهرسازی تاکتیکی در عصر حاضر و با توجه به شرایط نامساعد مشارکت مردم در اصفهان، می‌تواند نقطه عطفی در تلاش به جهت رشد و توسعه زمینه‌های مشارکت مردمی در پروژه‌های شهری را فراهم

آورد، موجب افزایش رضایتمندی شهروندان از مشارکت و حضور فعالشان در حوزه شهرسازی گردد و به تحقق خواسته‌های سازمان‌های ذینفع، ارگان‌ها و ساکنان محله‌ها در بافت‌های مختلف شهری بیانجامد.^۸

سیحانی اردکانی و صادقی (۱۳۹۲)، مقاله‌ای تحت عنوان «امکان سنجی احداث پیاده‌راه به عنوان یک کاتالیزور در جهت ارتقای کیفیت فضای شهری، مطالعه موردی: محور بوعلی همدان» به این نتایج رسیده‌اند که، حرکت پیاده از قدیمی‌ترین و ابتدایی‌ترین اشکال جابجایی انسان در گذشته بوده است که متأسفانه امروزه با غلبه تدریجی حرکت سواره و توجه به رفع نیازهای سواره موجب افول ارزش‌های بصری و محیطی گشته است حرکت پیاده دارای ارزش‌هایی چون احساس تعلق به محیط در که هویت فضایی و کیفیت‌های محیطی است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که چهار گروه عوامل شامل سرزندگی امنیتی و ایمنی انعطاف‌پذیری و دسترسی و ترافیک بر احداث یک پیاده راه مطلوب شهری موثر هستند که در این میان عامل ایمنی و امنیت دارای بیشترین تاثیر از نظر عابران پیاده است.^۹

خاک زند و آقا بزرگی (۱۳۹۳)، مقاله‌ای تحت عنوان «سنجش مولفه‌های کیفیت فضای شهری با مقایسه تطبیقی رویکرد ایرانی - اسلامی و غربی» به این نتایج رسیده‌اند که فضاهای شهری از لحاظ کیفی تعریف خاصی ندارند و همین امر سبب کاهش حضور پذیری مردم در فضاها شده است. نتایج ارزیابی نشان می‌دهد که، روابط پر رنگ اجتماعی از موثرترین مولفه افزایش کیفیت فضاهای شهری محسوب می‌شوند و وجود پر رنگ فعالیت‌هایی برای معاشرت و تفریح و تفرج در ارتقای کیفیت فضاهای شهری بسیار موثر است.^{۱۰}

زارع و همکاران (۱۳۹۸)، مقاله‌ای تحت عنوان «تبیین نقش شهرسازی تاکتیمال در ارتقا کیفیت محیطی بافت‌های تاریخی شهری، نمونه موردی: بافت تاریخی شهر شیراز». این مقاله رویکرد شهرسازی تاکتیکال را، یک رهیافتی نوین در ارتقا کیفیت محیطی بافت‌های تاریخی شهری می‌داند. نتایج حاصل از این است که، توجه طراحی محیطی به عنوان پاتوق اجتماعی، می‌تواند در حضور پذیری افراد در فضاهای شهری موثر باشد و در راستای ارتقا کیفیت محیط عمل کند.

حاتمی خاقانی و همکاران (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی ذهنیت مردم در خصوص راهکارهای استفاده از رنگ و نور در ارتقاء کیفیت فضاهای شهری» به این نتایج رسیده‌اند که نور و رنگ در ارتقاء کیفیت فضای شهری نقش مهمی بر عهده دارد. هدف از این پژوهش ارزیابی مولفه‌های ذهنی مرتبط با طراحی جهت ارتقاء کیفیت فضای شهری به کمک رنگ و نور جهت بهره‌برداری توسط طراحان است.^۴

منصوری (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان «بازیابی هویت فرهنگی-اجتماعی محله خیام شهر ایلام با رویکرد شهرسازی مشارکتی، به بازیابی مولفه‌های فرهنگی و اجتماعی محله خیام پرداختند و از طریق پرسشنامه و مصاحبه با مردم، مهمترین مشکلات فرهنگی- اجتماعی این محله معلوم گردید، و معیارهای ساماندهی آن، شامل: منظر زیبا و جذاب، محیط سالم و سبز، سرزندگی، هویت و امنیت مشخص گردید. در مرحله دوم پرسشنامه، مردم به ارائه پیشنهادها، راه حل‌های معضلات محله پرداختند. بر این اساس، راهبرها و سیاست‌های اجرایی و نقشه‌های پیشنهادی برای ساماندهی محله تنظیم شد.^{۱۱}

بی شاپ و مارشال (۲۰۱۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان «تعاملات اجتماعی و کیفیت فضای عمومی شهری» توسط بررسی روابط تاریخی و معاصر بین زندگی عمومی و فضای عمومی در شهرهای مختلف، و ارزیابی تاثیر متقابل (تعامل اجتماعی) و (فضای عمومی با کیفیت بالا) به این نتایج رسیده‌اند که، برای بالا بردن کیفیت فضای عمومی نیاز به درک نیروهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و در حال حاضر تکنولوژیکی است که قلمرو عمومی را برای ایجاد و ارائه فضای عمومی و اجتماعی حمایت کند.^{۱۲}

۹. سیاست‌ها و استراتژی‌ها

۹.۱. ابزارهای شهرسازی تاکتیkal

جعبه ابزار شهرسازی تاکتیkal طیف وسیعی از ابزارها را ارائه می‌دهد که می‌تواند در تحویل یک پروژه تاکتیکی مورد استفاده قرار گیرد. این ابزارها به شش دسته تقسیم می‌شوند:

ابزار برای پیاده‌روی، ابزار برای عابران پیاده شامل امکانات مسیر پیاده روی طولانی، و امکانات ایمن‌تر برای عبور از خیابان است. این ابزارها برای بهبود قابلیت دسترسی افراد در هر سنی و توانایی، ایجاد فضای بیشتر برای مردم و کمک به آرامش ترافیک طراحی شده‌اند.

شکل ۲- افزایش عرض پیاده‌رو

ابزاری برای دوچرخه سواری، ابزارهایی که برای افراد دوچرخه سوار در نظر گرفته شده است به منظور ایجاد فرصت‌های بیشتر برای افراد در هر سنی و توانایی برای دوچرخه سواری در اطراف مراکز محلی و محله‌ها است.

شکل ۳- جداسازی خطوط دوچرخه

ابزار برای کاهش حجم ترافیک، ابزارهای کاهش حجم ترافیک به شکل موانعی ساخته شده است که دسترسی ترافیک به خیابان‌ها را در زمان اجازه دسترسی افراد پیاده و دوچرخه سواری محدود می‌کند.

شکل ۴- تعطیل کردن خیابان‌ها/ پیاده‌راه کردن یک خیابان «تصویر: پیاده‌راه تربیت تبریز»

ابزار برای کاهش سرعت ترافیک، ابزارهای کاهش سرعت ترافیک با کاهش سرعت وسایل نقلیه و افزایش آگاهی رانندگان از سایر کاربران جاده می‌توانند ایمنی عابران پیاده و افراد با دوچرخه را افزایش دهند.

شکل ۵- تنگ کردن عرض مسیر

ابزار فعال سازی فضا، ابزارهای فعال سازی مکان شامل رودادها و فعالیت‌هایی که برای درگیر کردن جامعه در یک سرگرمی و ابزاری تعاملی است. ابزارهای فعال سازی مکان، فضای اجتماعی پر جنب و جوش ایجاد می‌کنند.

شکل ۶- پارک‌های جیبی

ابزارهای پشتیبانی، ابزارهای پشتیبانی باید همراه با ابزارهای اصلی در این مجموعه ابزار استفاده شوند.

شکل ۷- امکانات دوچرخه سواری

[پیربابایی، مشهدی، ۱۴۰۰: ۳-۵].^۷

۱۰. نتیجه گیری

این پژوهش راهنمایی برای شناخت، چستی و چگونگی استفاده از مولفه‌های کیفیت فضاهای شهری بوده که با رویکرد شهرسازی تاکتیکال، که یک رویکردی از پایین به بالا، زود بازده، همراه با مشارکت مردمی، کم هزینه و خرد مقیاس است در هم آمیخته شدند. حرفه "طراحی شهری" از نوع اقدامات کالبدی است، اما بدین معنا نیست که یک هویت جدید به کالبد اضافه شود یا یک کالبد جدید تزریق به وضع موجود شود؛ منطق طراحی شهری به گونه‌ای عمل می‌کند که با جست و جو در مولفه‌های موجود در یک فضای خاص، رویکرد خاص آن فضا را به محیط القاء کرده و سعی در بهبود کم و کاستی‌ها و ارتقاء نقاط قوت محیط می‌کند. در این حین، شهرسازی تاکتیکال به طراحان شهری این امکان را می‌دهد که با استفاده از این رویکرد در کوتاه‌ترین زمان ممکن، بالاترین نفع را هم از مسیر فرآیند و هم فرآورنده طراحی و اقدامات لازمه ببرند. همیشه رسیدن به یک هدف والا و بالا بردن کیفیت فضا در شهرسازی لازمه اقدامات کلان مقیاس و پر هزینه نیست، بلکه

در شرایط متفاوت باید نگرش متفاوت داشت، همچنین استفاده از رویکردها و روش‌های متنوع و گوناگون در طراحی شهری استفاده لازم را به عمل آورد. رویکرد شهرسازی تاکتیکیال رویکردی نو در عرصه شهرسازی و اقدامات کالبدی است که صرفاً با تغییر عرض پیاده، تزریق نور و رنگ، استفاده متنوع از یک محیط دارای پتانسیل رفتاری، و اقدامات بیشتر و متنوع‌تری که بیش‌تر به آن‌ها پرداخته شد، کیفیت فضاهای شهری را به مقدار قابل توجهی ارتقاء داد.

در ادامه با استفاده از جدول شماره ۲، تعدادی از نقاط و نظریات مشترک از بین مولفه‌های کیفیت فضای شهری در بین نظریه پردازان نشان داده شده است.

جدول ۲- چهارچوب نظری مولفه‌های کیفیت فضای شهری

کیفیت فضای شهری	فضای بین ساختمان‌ها	منظر شهری	آراسته و واجد نظم	بستر فعالیت‌های انسانی	امنیت	احساس تعلق و هویت	کاربری مختلط	رنگ	نور	نفوذ پذیری	انعطاف پذیری
نظریه پردازان	راب کریبر										
	مازلو										
	جین جیکوبز										
	متیو کرمونا										
	دونالد اپیلیارد										
	کوبین لینچ										
	ایان بنتلی										
	لوییز مامفورد										
پیشینه پژوهش	سبحانی و صادقی										
	خاک‌زند و آقا بزرگی										
	بی شاپ و مارشال										
	حاتمی خاقانی و همکاران										
مجموع											
	۲	۲	۲	۲	۲	۶	۲	۲	۱	۴	۴

۱۱. مراجع

۱. گلکار، ک. (۱۳۷۸)، "کندوکاوی در تعریف طراحی شهری"، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
۲. بردی آنامردنژاد، ر. رازقی، ف. آروین، م. (۱۳۹۶)، "ارزیابی مولفه‌های کیفیت فضا در پیاده راه‌های شهری، نمونه موردی: پیاده‌راه فرهنگی رشت"، نشریه علمی - پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۳، شماره ۶۹، پاییز ۱۳۹۸، صفحات ۱۹-۴۰.
۳. حاتمی خانقاهی، ت. عبدالحی زاده، ل. ابراهیمیان، م. (۱۳۹۸)، "ارزیابی ذهنیت مردم در خصوص راهکارهای استفاده از رنگ و نور در ارتقاء کیفیت فضاهای شهری، (مطالعه موردی: کاربرد روش تحقیق کیو در خیابان سی متری اردبیل)،" نشریه هویت شهر، شماره ۴۳، سال ۱۴.
۴. زارع، ع. رضایی، م. لقایی، ح. (۱۳۹۸)، "تبیین نقش شهرسازی تاکتیکال در ارتقاء کیفیت محیطی بافت‌های تاریخی شهری (نمونه موردی: بافت تاریخی شهر شیراز)،" فصلنامه علمی برنامه ریزی منطقه‌ای، سال ۹، شماره پیاپی ۳۶، زمستان ۱۳۹۸.
۵. فلاح، س. (۱۳۹۷)، "طراحی شهری نوین با استفاده از اقدامات شهرسازی تاکتیکی، بررسی موردی: محله امجدیه زنجان"، کنفرانس عمران، معماری شهرسازی کشورهای جهان اسلام.
۶. روستا، م. عبادی، م. سلطانی، ع. (۱۴۰۱)، "شهرسازی تاکتیکال؛ چپستی چرایی و چگونگی"، تدوین چارچوب نظری شهرسازی تاکتیکال به کمک مطالعه مروری و تحلیل محتوا.
۷. پیربابایی، م. مشهدی، ن. (۱۴۰۰)، "شهرسازی تاکتیکال، رهیافتی به سوی تحقق فضای شهری پویا؛ نمونه مطالعاتی: طراحی خیابان راسته کوچه شهر تبریز"، با همکاری دانشگاه شیراز، دانشگاه مراغه و دانشگاه علم و صنعت ایران.
۸. سالم دهقان، ش. زینل همدانی، ا. (۱۳۹۷)، "شهرسازی تاکتیکی در جهت توسعه پیاده محور در چهارباغ عباسی اصفهان"، سومین کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و طراحی شهری.
۹. صادقی، ن. سبحان اردکانی، س. (۱۳۹۲)، "امکان سنجی احداث پیاده‌راه به عنوان یک کاتالیزور در جهت ارتقای کیفیت فضای شهری (مطالعه موردی: محور بوعلی همدان)،" نشریه مطالعات محیطی هفت حصار، سال ۱۳۹۲، دوره دوم، شماره ۵.
۱۰. خاک زند، م. آقابزرگی، ک. (۱۳۹۳)، "سنجش مولفه‌های کیفیت فضای شهری با مقایسه تطبیقی رویکرد ایرانی-اسلامی و غربی"، نشریه پژوهش‌های معماری اسلامی، سال ۱۳۹۳، دوره اول، شماره ۲، صفحات ۱۳۱-۱۴۵.
۱۱. منصوری، م. (۱۳۹۷)، "بازیابی هویت فرهنگی - اجتماعی محله خیام شهر ایلام با رویکرد شهسازی مشارکتی"، علوم اجتماعی، نشریه فرهنگ ایلام، بهار و تابستان ۱۳۹۷.

1. Bishop, K. Marshall. (2017). "Social Interactions and the Quality of Urban Public Spaces," Encyclopaedia of Sustainable Technologies, 63-70.